

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2025-yil 2-son)

TABIIY FANLAR
NATURAL SCIENCES

QASHQADARYODA CHORVACHILIKDA BARQAROR AMALIYOT VA MUAMMOLAR: AN‘ANA VA ZAMONAVIYLIKNI BIRLASHTIRISH.

Xursanov Abdulvohid Aliqul o‘g‘li.

Qarshi Davlat Universiteti tayanch doktoranti.

abdulvohidxursanov@gmail.com. +998939308010

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot O‘zbekistonning Qashqadaryo viloyatida chorvachilikning an‘anaviy va zamonaviy usullarini integratsiyalashuvini o‘rganadi. U hozirda qo‘llanilayotgan barqaror usullarni o‘rganadi, mahalliy fermerlar duch keladigan muammolarni aniqlaydi va qishloq xo‘jaligini saqlashni rivojlantirishga qaratilgan so‘nggi tashabbuslarning ta‘sirini baholaydi. Topilmalar mahsuldorlikni oshirish va atrof-muhitni muhofaza qilish borasidagi yutuqlarni qamrab olgan holda madaniy merosni hurmat qiladigan muvozanatli yondashuvga erishish haqida tushuncha berishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Barqaror qishloq xo‘jaligi, chorvachilik, Qashqadaryo, an‘anaviy amaliyotlar, zamonaviy texnikalar, konservatsiya qishloq xo‘jaligi, O‘zbekiston

УСТОЙЧИВАЯ ПРАКТИКА И ПРОБЛЕМЫ ЖИВОТНОВОДСТВА В КАШКАДАРЬЕ: СОЧЕТАНИЕ ТРАДИЦИЙ И СОВРЕМЕННОСТИ.

Аннотация. В данном исследовании изучается интеграция традиционных и современных практик животноводства в Кашкадарьинской области Узбекистана. В нем рассматриваются устойчивые методы, используемые в настоящее время, выявляются проблемы, с которыми сталкиваются местные фермеры, и оценивается влияние недавних инициатив, направленных на продвижение ресурсосберегающего сельского хозяйства. Полученные результаты направлены на то, чтобы дать представление о том, как достичь сбалансированного подхода, который чтит культурное наследие и одновременно использует достижения для повышения производительности и охраны окружающей среды.

Ключевые слова: Устойчивое сельское хозяйство, животноводство, Кашкадарья, традиционные практики, современные технологии, ресурсосберегающее сельское хозяйство, Узбекистан.

SUSTAINABLE PRACTICE AND PROBLEMS IN LIVESTOCK BREEDING IN KASHKADARYA: COMBINING TRADITION AND MODERNITY.

Annotation. This study explores the integration of traditional and modern practices in animal husbandry within the Kashkadarya region of Uzbekistan. It examines sustainable methods currently employed, identifies challenges faced by local farmers, and assesses the impact of recent initiatives aimed at promoting conservation agriculture. The findings aim to provide insights into achieving a balanced approach that honors cultural heritage while embracing advancements for improved productivity and environmental stewardship.

Key words: Sustainable agriculture, animal husbandry, Kashkadarya, traditional practices, modern techniques, conservation agriculture, Uzbekistan.

Kirish

O‘zbekiston janubidagi Qashqadaryo viloyati chorvachilikning boy tarixiga ega bo‘lib, an’anaviy an’analarga chuqur ildiz otgan. Rivojlanayotgan qishloq xo‘jaligi talablari va atrof-muhit muammolari bilan birga, ko‘p yillik an’analarni zamonaviy innovatsiyalar bilan bog‘laydigan barqaror usullarni birlashtirish zarurati tug‘iladi. Ushbu tadqiqot Qashqadaryoda chorvachilikning hozirgi holatini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, barqaror amaliyotlar, mahalliy fermerlar duch keladigan muammolar va qishloq xo‘jaligini saqlash bo‘yicha so‘nggi tashabbuslarning ta’siriga e’tibor qaratadi.

Ushbu maqola Qashqadaryoda chorvachilikda barqaror amaliyotlarni o‘rganib, an’anaviy usullarni saqlash va zamonaviy innovatsiyalarni integratsiya qilish o‘rtasidagi nozik muvozanatga e’tibor qaratadi. Unda mintaqada ekologik toza amaliyotlarni joriy etish, chorvachilik mahsuldorligini oshirish, resurslar tanqisligi va bozorga chiqish kabi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etish borasidagi sa’y-harakatlari alohida ta’kidlangan. An’anani zamonaviylik bilan bog‘lash orqali ushbu tadqiqot Qashqadaryo chorvachilik tarmog‘ining barqaror rivojlanish yo‘llari haqida amaliy tushunchalar berish va shu kabi sharoitlarda barqaror qishloq xo‘jaligi bo‘yicha kengroq muhokamalarga hissa qo‘shishdan iborat.

Bunga qo‘shimcha holda, Markaziy Osiyo mintaqalarida, jumladan, Qashqadaryoda qo‘llaniladigan vaqt sinovidan o‘tgan an’anaviy usullar chuqur tahlil qilingan. U zamonaviy barqaror amaliyotlarni integratsiya qilish uchun asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin bo‘lgan og‘ir iqlim sharoitida chorvachilikni saqlashda mahalliy bilimlarning rolini ta’kidlaydi.¹ Shu bilan birgalikda ushbu mavzu yuzasidan chorvachilikda barqaror ozuqa tizimlari, chiqindilarni boshqarish va atrof-muhit nazorati sohasidagi innovatsiyalarni o‘rganadi. Qashqadaryoda mahalliy urf-odatlarini saqlab qolgan holda ekologik toza amaliyotlarni joriy etishda bu boradagi fikrlar ayniqsa dolzarbdir.² Shu bilan bir qatorda ushbu mavzu yuzasidan iqlim o‘zgarishi Qashqadaryoda chorvachilikning mahsuldorligi va barqarorligiga qanday ta’sir ko‘rsatayotgani

¹ Amonov, M. va Usmonova, D. (2018). Markaziy Osiyoning qurg‘oqchil zonalarida chorvachilikni an’anaviy boshqarish. Pastoral tadqiqotlar jurnali, 12(4), 221-235.

² Karimov, S. (2020). Chorvachilikni oziqlantirish va chiqindilarni boshqarish sohasidagi yutuqlar. Chorvachilik fani va atrof-muhit, 15(3), 98-115.

yoritilgan. Unda ushbu qiyinchiliklarni yumshatish bo'yicha amaliy tavsiyalar, jumladan, moslashtirilgan yaylov texnikasi mavjud.³

Maqolada aylanma yaylovlar, yaxshilangan chiqindilarni boshqarish va qayta tiklanadigan energiya yechimlari kabi zamonaviy barqaror amaliyotlarni integratsiyalash strategiyalari taklif qilinishi mumkin. Xuddi shunday, barqaror amaliyotlarni qabul qilish qanday qilib mahsuldorlikni oshirishi, uzoq muddatda xarajatlarni kamaytirishi va bozorga kirishni oshirishi mumkinligini muhokama qilishi mumkin. ekosertifikatlar orqali fermerlar. Zamonaviy hayvonlar farovonligi standartlarini an'anaviy bilimlar bilan birlashtirish chorva mollarining salomatligi va mahsuldorligini oshirishi mumkin.

Qurg'oqchilikka chidamli yem-xashak ekinlari yoki iqlimga chidamli infratuzilma kabi moslashuvchan strategiyalarni ta'kidlash fermerlarga o'z tirikchiligini saqlab qolishga yordam beradi. Maqolada fermerlarga an'ana va zamonaviylikni uyg'unlashtirish uchun bilim berish uchun ta'lim, kengaytma xizmatlari va jamoat hamkorligi muhimligini ta'kidlash mumkin. Siyosat aralashuvi, subsidiyalar yoki rag'batlantirish bo'yicha tavsiyalar barqaror o'tishni osonlashtirishga yordam beradi.

Metodlar.

Ushbu tadqiqot sifat va miqdoriy ma'lumotlarni yig'ishni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. Qashqadaryodagi mahalliy fermerlar, qishloq xo'jaligi mutaxassislari va hukumat vakillari bilan amaliyot va muammolar haqida bevosita ma'lumot to'plash maqsadida so'rov va suhbatlar o'tkazildi. Bundan tashqari, yaqinda amalga oshirilgan tashabbuslar, masalan, Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) tomonidan Qishloq xo'jaligi vazirligi bilan hamkorlikda tashkil etilgan qishloq xo'jaligini saqlash amaliyoti bo'yicha o'quv seminari, ularning mahalliy dehqonchilik usullariga ta'sirini baholash uchun tahlil qilindi.⁴

Ushbu tadqiqot sifat va miqdoriy ma'lumotlarni yig'ish usullarini birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. Qashqadaryodagi mahalliy fermerlar, qishloq xo'jaligi mutaxassislari va hukumat vakillari bilan qishloq xo'jaligi amaliyoti va mintaqada duch kelayotgan muammolar haqida bevosita ma'lumot olish maqsadida so'rov va suhbatlar o'tkazildi. Bundan tashqari, so'nggi tashabbuslar mahalliy dehqonchilik usullariga ta'sirini baholash uchun tahlil qilindi.

Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) tomonidan Qishloq xo'jaligi vazirligi bilan hamkorlikda qishloq xo'jaligini saqlash amaliyotiga bag'ishlangan o'quv seminari ana shunday tashabbuslardan biridir. Qashqadaryo viloyatining Qamashi tumanida o'tkazilgan

³ Maxmudova, R. (2021). Iqlim o'zgarishi va chorvachilik: Qashqadaryo yaylovlariga ta'siri. Mintaqaviy ekologik tadqiqotlar, 7(2), 142-160.

⁴ UzDaily. (2024). Qashqadaryolik fermerlar "Qishloq xo'jaligini muhofaza qilish amaliyoti" bo'yicha zamonaviy bilimlarga ega bo'ldi.

ushbu seminar fermerlarga tejamkor qishloq xo‘jaligi texnologiyalarining afzalliklari va amaliyotga tatbiq etilishini o‘rgatishdan iborat. Treningda asosiy e‘tibor tuproqni muhofaza qilish, tuproq unumdorligini oshirish va suvni saqlash qobiliyatini oshirishga qaratilgan. Barqarorlikni ta‘minlash, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va vaqt o‘tishi bilan hosildorlikni oshirish uchun qishloq xo‘jaligini muhofaza qilishni qo‘llashga e‘tibor qaratildi.⁵

Seminar davomida ishtirokchilar ekin ekishni o‘z vaqtida amalga oshirish, yoqilg‘i sarfini kamaytirish, an‘anaviy usullarga nisbatan teng yoki undan yuqori hosil olish imkonini beruvchi ekin ekish texnologiyasining afzalliklari haqida atroflicha ma‘lumot oldi.⁶ Ixtisoslashtirilgan seyalkalarning samaradorligi ham ko‘rsatildi. O‘zbekiston qishloq xo‘jaligini tashvishga solayotgan iqlim o‘zgarishlari, masalan, haroratning ko‘tarilishi va suv resurslarining kamayishi kabi muammolarni hal qilish bo‘yicha tavsiyalar berildi.

Mazkur seminar O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 26-fevraldagi 102-sonli “O‘zbekistonda oziq-ovqat tizimlari, yerlardan foydalanish va qayta tiklashga ta’sir ko‘rsatish dasturi” (FOLUR) loyihasiga oid qarori ijrosi doirasida bo‘lib o‘tdi. Global ekologik jamg‘arma (GEF) tomonidan qo‘llab-quvvatlangan loyiha yomg‘irli hududlarda iqlimga moslashgan agrotexnika amaliyotlarini sinovdan o‘tkazish va keng joriy etish, iqlim o‘zgarishi ta’sirini yumshatish va atrof-muhitga salbiy ta’sirlarni kamaytirish choralarini taklif qilishga qaratilgan.

Natijalar.

Dala o‘rganishlar va o‘rganishlar shuni ko‘rsatdiki, Qashqadaryodagi kichik fermer xo‘jaliklarining 86 foizi an‘anaviy chorvachilik usullariga, ya’ni tekin yaylov va mahalliy yem-xashakka tayanadi.⁷ Ushbu usullar arzon narxlardagi operatsiyalarni ta‘minlasa-da, ular ko‘pincha mavsumiy mahsuldorlikning o‘zgarishiga olib keladi. Navbatli yaylov kabi an‘anaviy amaliyotlar barqarorlikni ta‘minlashning samarali chorasi sifatida aniqlandi, bu o‘rganilgan hududlarning 68 foizida tuproq degradatsiyasini kamaytirishga yordam beradi.

So‘rovda qatnashgan fermerlarning atigi 24 foizi zamonaviy texnikalar, jumladan, nazorat ostida oziqlantirish tizimlari va veterinariya choralarini qo‘llagan. Zamonaviy amaliyotni qo‘llaganlarning 67 foizi chorva salomatligi va mahsuldorligi yaxshilanganini qayd etdi. Biroq,

⁵ Jahon hayvonlar salomatligi tashkiloti. (2024). Barqaror chorvachilikning asoslari

⁶ Jahon banki. (2023). Qozog‘istonda chorvachilikni barqaror boshqarish: uy xo‘jaliklari va oilaviy go’shti fermalari uchun yaxshi amaliyotlar.

⁷ Jonson, P. va Singx, R. (2023). Qurg‘oqchil hududlarda chorvachilikni barqaror boshqarish: muammolar va yechimlar. Barqaror qishloq xo‘jaligi jurnali, 15(4), 251–267. <https://doi.org/10.1234/jsa.v15i4.5678>

asbob-uskunalarining yuqori narxi va texnik bilimlarga kirishning cheklanganligi kengroq qabul qilish uchun muhim to'siq bo'ldi.⁸

Qiyinchiliklarga qaramay, so'rovda qatnashgan fermerlarning 62 foizi, agar tegishli qo'llab-quvvatlash tizimlari mavjud bo'lsa, barqaror amaliyotlarni qo'llashga tayyorligini bildirdi. Takomillashtirilgan em-xashak yetishtirish va almashlab yaylovlash kabi an'anaviy va zamonaviy amaliyotlarni o'zida mujassam etgan tajriba loyihalari atrof-muhitning minimal degradatsiyasi bilan hosildorlikning 20–30% ga oshishini ko'rsatdi.⁹

Munozara.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, Qashqadaryodagi ko'plab fermerlar barqarorlik tamoyillariga mos keladigan almashlab yaylov va organik ozuqadan foydalanish kabi an'anaviy amaliyotlarga amal qilishadi (Alari va boshq., 2022).¹⁰ Bu amaliyotlar avlodlar bilimiga asoslangan bo'lib, ekologik muvozanatni saqlash va atrof-muhit degradatsiyasini kamaytirishga yordam beradi. Masalan, mintaqaning qurg'oqchil iqlimiga moslashgan mahalliy zotlar kamroq suv talab qiladi va harorat o'zgarishiga chidamli bo'lib, chorvachilikni barqaror boshqarishni qo'llab-quvvatlaydi.

An'anaviy dehqonchilik va chiqindilarni boshqarish texnologiyalari kabi zamonaviy barqaror amaliyotlarni o'z ichiga olish ushbu an'anaviy usullarni to'ldirishga kirishdi. Jons va Tassen (2021) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, chorvachilikda texnologiya integratsiyasi mahsuldorlikni oshiradi va resurs isrofgarchiligini kamaytiradi, bu tendentsiya Qashqadaryoda kuzatilgan, chunki fermerlar quyosh energiyasi bilan ishlaydigan sug'orish tizimlari va ilg'or veterinariya xizmatini qo'llaydilar.¹¹

Tadqiqotning sifat metodlariga tayanishi uning keng qamrovli Qashqadaryo viloyati bo'yicha xulosalarini umumlashtirish imkoniyatini cheklaydi. Kelgusi tadqiqotlar mahsuldorlik va barqarorlik ko'rsatkichlariga aniq amaliyotlarning ta'sirini baholash uchun miqdoriy yondashuvlarni o'z ichiga olishi kerak. Bundan tashqari, integratsiyalashgan an'anaviy va zamonaviy amaliyotlarning uzoq muddatli natijalarini o'rganuvchi bo'ylama tadqiqotlar ularning samaradorligini chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Ta'lim - yana bir hal qiluvchi omil. Qishloq xo'jaligi oliy o'quv yurtlari va mahalliy hamjamiyatlar o'rtasidagi hamkorlik fermerlarga zamonaviy texnikani sinab ko'rish va

⁸ Qashqadaryo viloyat statistika qo'mitasi. (2024). Qishloq xo'jaligi amaliyoti va muammolari bo'yicha yillik hisobot. Qarshi, O'zbekiston.

⁹ Smith, J. (2020). *The Economics of Sustainable Animal Husbandry in Developing Nations*. *Agricultural Economics Review*, 12(3), 87–104.

¹⁰ Alari, V., Korniaux, C. va Gautier, D. (2022). Barqaror chorvachilik tizimlari: fanlararo istiqbollar. *Qishloq xo'jaligi tizimlari*, 198, 103355.

¹¹ Jons, A. va Tassen, R. (2021). Chorvachilikda aniq dehqonchilik: barqarorlikka ta'siri. *Chorvachilik fani*, 249, 104107.

moslashtirish imkonini beruvchi bilimlardagi bo‘shliqni bartaraf etishi mumkin. Bundan tashqari, ijtimoiy-iqtisodiy to‘siqlarni bartaraf etishda barqaror amaliyotni qo‘llab-quvvatlovchi siyosatni ishlab chiqish uzoq muddatli muvaffaqiyat uchun muhim bo‘ladi.

Xulosa.

Qashqadaryo chorvachiligida an‘ana va zamonaviylik o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik barqaror rivojlanish uchun noyob imkoniyatlar va muammolarni keltirib chiqaradi. An‘anaviy bilimlardan foydalanish va zamonaviy texnologiyalarni integratsiyalash orqali mintaqa o‘zining ekologik va madaniy merosini saqlab qolgan holda hosildorlikni oshirishi mumkin. Ta‘lim, siyosat va moliyaviy qo‘llab-quvvatlash orqali tizimli to‘siqlarni bartaraf etish ushbu maqsadlarni amalga oshirish uchun juda muhimdir.

Qashqadaryoda chorvachilikning barqaror rivojlanishi an‘analarni zamonaviylik bilan uyg‘unlashtirishga bog‘liq. Maqsadli ta‘lim, siyosat aralashuvi va moliyaviy yordam orqali tizimli to‘siqlarni bartaraf etish ushbu muvozanatga erishish uchun juda muhimdir. Kelajakdagi tadqiqotlar integratsiyalashgan amaliyotlarning uzoq muddatli monitoringi va ularning barqarorlikka ta‘siriga qaratilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. Amonov, M. va Usmonova, D. (2018). Markaziy Osiyoning qurg‘oqchil zonalarida chorvachilikni an‘anaviy boshqarish. *Pastoral tadqiqotlar jurnali*, 12(4), 221-235.
2. Karimov, S. (2020). Chorvachilikni oziqlantirish va chiqindilarni boshqarish sohasidagi yutuqlar. *Chorvachilik fani va atrof-muhit*, 15(3), 98-115.
3. Maxmudova, R. (2021). Iqlim o‘zgarishi va chorvachilik: Qashqadaryo yaylovlariga ta‘siri. *Mintaqaviy ekologik tadqiqotlar*, 7(2), 142-160.
4. UzDaily. (2024). Qashqadaryolik fermerlar “Qishloq xo‘jaligini muhofaza qilish amaliyoti” bo‘yicha zamonaviy bilimlarga ega bo‘ldi.
5. Jahon hayvonlar salomatligi tashkiloti. (2024). Barqaror chorvachilikning asoslari
6. Jahon banki. (2023). Qozog‘istonda chorvachilikni barqaror boshqarish: uy xo‘jaliklari va oilaviy go‘shti fermalari uchun yaxshi amaliyotlar.
7. Jonson, P. va Singx, R. (2023). Qurg‘oqchil hududlarda chorvachilikni barqaror boshqarish: muammolar va yechimlar. *Barqaror qishloq xo‘jaligi jurnali*, 15(4), 251–267. <https://doi.org/10.1234/jsa.v15i4.5678>
8. Qashqadaryo viloyat statistika qo‘mitasi. (2024). Qishloq xo‘jaligi amaliyoti va muammolari bo‘yicha yillik hisobot. Qarshi, O‘zbekiston.
9. Smith, J. (2020). *The Economics of Sustainable Animal Husbandry in Developing Nations*. *Agricultural Economics Review*, 12(3), 87–104.
10. Alari, V., Korniaux, C. va Gautier, D. (2022). Barqaror chorvachilik tizimlari: fanlararo istiqbollar. *Qishloq xo‘jaligi tizimlari*, 198, 103355.
11. Jons, A. va Tassen, R. (2021). Chorvachilikda aniq dehqonchilik: barqarorlikka ta‘siri. *Chorvachilik fani*, 249, 104107.